

ПРИНЦИПИ ОПРАЦЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: КОМУНІКАТИВНО-КОГНІТИВНИЙ РАКУРС

докт. пед. наук, проф. **Олена Іванівна Вовк**
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

Анотація. У статті розглядаються принципи оброблення навчального матеріалу під час формування комунікативно-когнітивної компетенції студентів. Виокремлені принципи сприяють глибинному розумінню тексту та засвоєння його мовної, мовленнєвої й соціокультурної інформації.

Ключові слова: комунікативно-когнітивна компетенція, принципи опрацювання навчального матеріалу, розуміння тексту, інтерпретація

Постановка проблеми. Глибинне розуміння тексту й паралельне засвоєння мовних і мовленнєвих засобів вираження його змісту, а також концептуальних смислів, закладених у ньому, забезпечується його різнобічним обробленням.

Аналіз попередніх досліджень. Опрацювання тексту передбачає його всебічний аналіз. Проблема аналізу тексту знаходиться у фокусі уваги великої кількості вчених, як-от: М.М. Бахтіна, А.А. Брудного, І.Р. Гальперіна, Т.М. Дрідзе, О.О. Селіванової та ін. Науковці вивчають цю проблему з різних позицій, проте оброблення тексту в аспекті комунікативно-когнітивного підходу до навчання іноземних мов поки не знайшло остаточного розв'язання.

Метою цієї статті є окреслити фундаментальні положення щодо особливостей аналізу навчального матеріалу, який міститься в базовому тексті, в термінах комунікативно-когнітивного підходу.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо базові принципи аналізу тексту. **Принцип інтерпретації** (від лат. *interpretatio* – тлумачення, роз'яснення). Інтерпретація є цілеспрямованою когнітивною діяльністю, яка має зворотній зв'язок із проміжними й глобальними цілями інтерпретатора. Опорними пунктами інтерпретації є «віхи» – лексичні одиниці, конструкції, думки, на які індивід спирається під час інтерпретування [2, с. 31]. Інтерпретація тексту спрямована на здійснення аналізу (мовного, стилістичного, концептуального, психологічного, герменевтичного тощо) шляхом всебічного оброблення твору, реконструкції його глибинних смислів, засвоєння його інформації, а також мовних і мовленнєвих засобів її вираження. Інструментами інтерпретації можуть виступати: а) знання: мовні (лексичні, граматичні й фонетичні); мовленнєві (про контекст/ситуацію; ймовірного адресата; імплікації тексту, фонду знань і компетенцію комунікантів тощо); фонові (знання про світ); лінгвокультурологічні (знання конвенцій, норм, правил і максим іншомовного спілкування); б) стратегії інтерпретування, які організують реальний процес інтерпретації та зв'язують між собою відповідні цілі й засоби.

Апперцептивний принцип. Індивід переходить від вражень до пізнання саме завдяки апперцепції. Вона використовується як родовий термін для опису тих ментальних процесів, за допомогою яких вхідна інформація корелює з уже

побудованою понятійною системою суб'єкта. Завдяки апперцепції, використовуючи власні інтелектуальні ресурси й форми мислення, людина зі сприйнятого перцептивного матеріалу може створити весь обсяг власних понять і уявлень, постійно збагачуючи свій ментальний простір і додаючи до нього нові поняття. Додавання нової інформації до вже відомої становить основу побудови концепту тексту в процесах його розуміння та продукування [1, с. 330].

Когнітивний принцип. Він базується на різниці «фігура – фон»; зв'язаний із перцептуальним виокремленням, яке лежить в основі інтуїтивно усвідомленої нерівноцінності різних частин тексту: одні з них виступають як помітніші, більш вирізнені чи значущі, а інші – як другорядні, фонові [2, с. 79]. У процесі сприйняття тексту концептуальні системи продуцента й реципієнта знаходяться в нерівноважному стані, що зумовлено декількома чинниками: а) автентичністю тексту: це означає, що адресант (автор) має вищий рівень базових компетенцій порівняно з адресатом (студентами), а одтак сполучення мовних і мовленнєвих одиниць можуть бути незрозумілими останнім; б) соціокультурні явища, згадані в тексті, можуть виявитися незнайомими для адресата, що впливає на адекватність і глибину розуміння; в) може мати місце невідповідність змісту, який адресант тексту передає певними мовними й мовленнєвими одиницями, тим смислам, котрі виводяться зі змісту адресатом, через недостатність фонових знань, різницю в картинах світу, брак комунікативного й життєвого досвіду тощо. Вищезгадане означає, що «фігура» й «фон» можуть бути нерівноцінними для продуцента й реципієнта: те, що для автора є фоновим, може виявитись домінантним для суб'єкта пізнання, й навпаки. Таким чином, сприйняття й інтерпретація інформації апріорі не можуть бути адекватними, адже когнітивні процеси адресанта завжди епістемологічно багатші за адресатові.

Принцип орієнтування на когнітивний текстовий прототип (текстему). Реалізація цього принципу передбачає, передусім, адресованість тексту, а одтак і необхідність брати до уваги знання й рівень компетенцій адресата, конвенціоналізованість типів і жанрів текстів, які функціонують у певній мовній спільноті [2, с. 79]. Згаданий принцип діє в ході реалізації плану як когнітивної структури репрезентації знань мовця про типову організацію тексту. Традиційно розрізнявані типи текстів зв'язують із когнітивними структурами: опис – із фреймом, оповідання – зі схемою, аргументацію – з планом.

Принцип стимулювання ментальної образності мовлення, що сприяє формуванню стилістичної компетенції суб'єктів пізнання. Вона є важливим складником комунікативно-когнітивної компетенції. Розвиток ментальної образності може відбуватись, по-перше, за рахунок, рецептивних вправ, спрямованих на ідентифікацію й диференціацію мовних тропів у тексті, по-друге, через виконання рецептивно-репродуктивних вправ, які передбачають сприйняття й відтворення (з певним видозміненням, або трансформацією) компонентів мовленнєвих зразків, а, по-третє, через застосування продуктивних вправ, які мають на меті створення власних мовленнєвих висловлювань на рівні мікро– й макротексту з використанням певних стилістичних засобів, де й виявляється ментальна образність студентів.

Принцип спрямованості на розвиток когнітивних здатностей до структуривання інформації. Структурування інформації передбачає, насамперед, її моделювання. Йдеться про ментальні, або концептуальні моделі (схеми, фрейми, скрипти, сценарії, моделі мереж тощо), які забезпечують перетворення вхідної інформації у свідомості індивіда у процесі пізнання. Інформація має бути чітко структурованою, класифікованою, категоризованою чи згрупованою, адже «у свідомості група розглядається як одна одиниця» [3, с. 64]. Структурована інформація легше осмислюється, міцніше запам'ятовується, а одтак і швидше витягається з пам'яті й відтворюється у когнітивно-комунікативному процесі.

Принцип реалізації когнітивних, інтелектуальних та епістемологічних стилів і стратегій. Він передбачає використання таких завдань, які стимулюють суб'єктів пізнання застосовувати преференційні підходи до розв'язання проблем залежно від власних когнітивних спроможностей і афективних особливостей. Саме стильове урізноманітнення сприятиме інсайту, або евристичному пізнанню.

Принцип евристичності. Він означає осяяння/інсайт, або непередбачуваність інтерпретацій у процесі спілкування між адресантом і адресатом. Текст є джерелом різноманітної інформації, для розуміння якої реципієнту слід виявити максимальну гнучкість мислення. У процесі сприйняття твору індивід проходить етап попереднього орієнтування, під час якого він отримує інформацію про ситуацію й обирає певні варіанти розв'язку поставлених завдань. Вибір варіанту може бути результатом випадкового пошуку або раптового осяяння.

Принцип розвитку мовленнєво-розумової активності суб'єктів пізнання. Мотивом такої діяльності є усвідомлення проблеми та способу її розв'язання. Мовленнєво-розумова активність спрямована на проникнення в суть предмета чи явища, виявлення його особливостей, конструювання імпліцитних зв'язків між певними елементами тощо. Принцип розвитку мовленнєво-розумової активності при цьому полягає в тому, що завдання у процесі опрацювання тексту є комунікативними й когнітивними задачами різного рівня проблемності та складності. Вони покликані розвивати такі механізми мислення, як орієнтування в ситуації, прийняття рішень, визначення цілей, ймовірнісне прогнозування, антиципацію, ментальні комбінування й конструювання інформації тощо. Причому, чим більше самостійності виявляє індивід у ході розв'язання завдання, тим ефективнішим буде здійснення когнітивно-комунікативної діяльності. Отже, необхідно приділяти увагу саме розвитку самостійності мислення суб'єктів пізнання, в тому числі й у процесі обговорення проблем, коли у з'являється потреба передати власні думки та почуття, оцінити вчинки персонажів, відстояти свою позицію тощо.

Висновки. Таким чином, у процесі опрацювання навчального матеріалу слід спиратися на описані вище принципи, що сприятиме глибшому розумінню базового тексту й засвоєнню його мовних і мовленнєвих засобів, а одтак і формуванню комунікативно-когнітивної компетенції студентів. Процедура становлення такої компетенції є перспективою подальшого розгляду окресленої проблеми.

Література

1. Вовк О.І. Комунікативно-когнітивна компетентність студентів-філологів: нова освітня парадигма / О.І. Вовк. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2013. – 500 с.
2. Краткий словарь когнитивных терминов / Под общей ред. Е.С. Кубряковой / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков и др. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – 245 с.
3. Солсо Р.Л. Когнитивная психология / Р.Л. Солсо. – М. : Тривола, 1996. – 598 с.

ОГЛЯД МЕТОДИЧНИХ ПРОБЛЕМ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСАХ В УКРАЇНІ

Геннадій Федорович Москалик

доктор філософських наук, професор Кременчуцького національного ун-ту ім. Михайла Остроградського (Україна), професор Університету економіки м. Бидгоць (Польща), директор Департаменту освіти виконкому Кременчуцької міської ради

Запровадження вивчення в українських школах польської мови як іноземної або як мови національної меншини поступово стає явищем, що охоплює своїми масштабами все більше навчальних закладів і територій. Це явище пов'язане з декількома причинами, зокрема, розкриття кордонів, запровадження безвізу, міграційні процеси, прагнення жити українців у Євросоюзі, академічна мобільність студентів і викладачів, спорідненість польської мови з українською, легкість її вивчення.

Запровадження вивчення польської мови в школах України, враховуючи проблеми методичного, навчального характеру, з якими змушені стикатися педагоги, учні та батьки, тягне за собою необхідність вироблення стійких правил, врахування дидактичних особливостей викладання польської мови, врахування досвіду викладання польської мови в умовах білінгвізму та як іноземної мови, а також формування методичної культури учителя польської мови, на засадах досвіду учителів Польщі, використання кращих методичних знахідок. Кожен учитель польської мови в Україні зобов'язаний володіти методичними навичками та мати дидактичний арсенал вправ, форм роботи для формування в учнів чотирьох мовних навичок: письма, читання, усного мовлення та аудіювання.

Проблемами викладання польської мови як рідної та іноземної займалися ряд учених-полоністів та педагогів-методистів, зокрема, J. Brzeziński [3], R. Cudak, J. Tambor [4], I. Janowska [5], H. Komorowska [6, 7], J. Kowalewski, A. Seretny [9], E. Lipińska, A. Dąbrowska, U. Dobesz, M. Pasięka [10].

Але проблематики викладання польської мови в 5 класах українських шкіл дослідження торкалися дотично.